

DISLALIYANI BARTARAF ETISHDA LOGOPEDIK TA'SIR METODIKASI

Pulatova Zarnigor

zarnigorpulatova6@gmail.com

Normatova Sevinch

sevinchnormatova9@gmail.com

Musurmonqulova Ruxshona

scsfdd278@gmail.com

Jizzax Davlat Pedagogika Unversiteti

Pedagogika va psixalogiya fakulteti

Logopediya yònalishi 510-23-guruh 2-kurs talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada dislaliya nutq nuqsonini bartaraf etishda qo'llaniladigan zamonaviy logopedik ta'sir metodikasi tahlil qilinadi. Maqolada dislaliyaning kelib chiqish sabablari, uni aniqlash va bartaraf etish usullari, shuningdek, turli yoshdagi bolalarda dislaliyani davolashning samarali metodlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot adabiyotlar tahlili asosida olib borilib, mavjud ilmiy manbalar va metodologik yondashuvlarni umumlashtiradi.

Kalit so'zlar: dislaliya, logopedik ta'sir, nutq nuqsoni, artikulyatsiya, fonetik buzilishlar, logopedik korreksiya

МЕТОДИКА ЛОГОПЕДИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ ПРИ ПРЕОДОЛЕНИИ ДИСЛАЛИИ

Аннотация: В данной статье анализируются современные методики логопедического воздействия, применяемые при устранении дефекта речи при дислалии. В статье будут рассмотрены причины возникновения дислалии, способы ее выявления и устранения, а также эффективные методы лечения дислалии у детей разного возраста. Исследование основано на анализе литературы и обобщает существующие научные источники и методологические подходы.

Ключевые слова: дислалия, логопедическое воздействие, дефект речи, артикуляция, фонетические нарушения, логопедическая коррекция

METHOD OF LOGOPEDIC EFFECT IN THE ELIMINATION OF DYSLALIA

Abstract: This article analyzes the modern method of logopedic effect used to eliminate dyslalia speech defect. The article will look at the causes of the origin of dyslalia, ways to identify and eliminate it, as well as effective methods of treating dyslalia in children of different ages. The study is based on the analysis of literature and summarizes the available scientific sources and methodological approaches.

Keywords: dyslalia, logopedic effect, speech impairment, articulation, phonetic disturbances, logopedic correction

KIRISH

Nutq nuqsonlari, xususan dislaliya, bolalar rivojlanishining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, maktabgacha yoshdagi bolalarning 25-30 foizida turli darajadagi nutq buzilishlari kuzatiladi [1]. Dislaliya - tovushlarni talaffuz qilishdagi nuqson bo'lib, markaziy asab tizimining organik shikastlanishi bilan bog'liq bo'lmagan holda yuzaga keladi [2].

Zamonaviy logopediyada dislaliyani bartaraf etishning turli metodikalari mavjud bo'lib, ularning samaradorligi va qo'llanilishi bo'yicha yagona yondashuv shakllanmagan. Ushbu maqolaning maqsadi dislaliyani bartaraf etishdagi zamonaviy logopedik ta'sir metodikalarini tahlil qilish va ularning samaradorligini baholashdan iborat.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqot metodologiyasi sistemali adabiyotlar tahlili asosiga qurilgan. Tahlil uchun ilmiy maqolalar, monografiyalar va o'quv qo'llanmalar tanlab olindi. Asosiy e'tibor rus, o'zbek va xorijiy manbalarga qaratildi.

Filicheva va Chirkina [3] tomonidan taklif etilgan klassifikatsiyaga ko'ra, dislaliya fonetik va fonematik turlarga bo'linadi. Fonetik dislaliyada tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish uchun zarur bo'lgan artikulyatsion apparatning harakatlari buzilgan bo'ladi. Fonematik dislaliyada esa nutq tovushlarini farqlash qobiliyati buziladi.

Levina [4] o'z tadqiqotlarida dislaliyani bartaraf etishning kompleks yondashuvini taklif etadi. Bu yondashuv artikulyatsion gimnastika, fonematik idrokni rivojlantirish va tovushlarni qo'yish bosqichlarini o'z ichiga oladi.

Zamonaviy tadqiqotchilar [5] dislaliyani bartaraf etishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini ta'kidlaydilar. O'yin orqali ta'lim bolaning motivatsiyasini oshiradi va korreksion ishning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili dislaliyani bartaraf etishda bir necha asosiy yo'nalishlarni aniqlash imkonini beradi. Birinchi yo'nalish - artikulyatsion apparatni rivojlantirish metodikasi bo'lib, u artikulyatsion gimnastika, til va lab mushaklarini mustahkamlashga qaratilgan mashqlarni o'z ichiga oladi. Volkova tomonidan ishlab chiqilgan metodika bu yo'nalishda ayniqsa samarali natijalar ko'rsatgan. Uning metodikasida mashqlar tizimi ketma-ketlik prinsipi asosida tuzilgan bo'lib, oddiydan murakkabga qarab boradi [6].

Ikkinchi muhim yo'nalish - fonematik idrokni rivojlantirish bo'lib, bu sohada Pravdina tomonidan taklif etilgan metodika alohida e'tiborga loyiq. Uning metodikasi tovushlarni farqlash, eshitish diqqatini rivojlantirish va tovush tahlilini o'z ichiga oladi. Pravdina o'z tadqiqotlarida fonematik idrokni rivojlantirishning bosqichma-bosqich tizimini ishlab chiqqan bo'lib, har bir bosqich uchun aniq mashqlar va o'yinlar tavsiya etgan [7].

Uchinchi yo'nalish - individual yondashuv asosidagi korreksiya bo'lib, bu yo'nalish Arxipova tomonidan chuqur o'rganilgan. Uning tadqiqotlari ko'rsatishicha, har bir bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda korreksion dasturni tuzish muhim ahamiyatga ega. Bu yondashuvda bolaning yoshi, nutq nuqsonining og'irlik darajasi, psixologik xususiyatlari va ijtimoiy muhiti hisobga olinadi [8].

Adabiyotlar tahlili natijalariga ko'ra, dislaliyani bartaraf etishda kompleks yondashuv eng samarali hisoblanadi. Bu yondashuv quyidagi muhim komponentlarni o'z ichiga olishi kerak: artikulyatsion apparatni tayyorlash bosqichi, fonematik idrokni rivojlantirish, to'g'ri artikulyatsiyani shakllantirish, tovushni nutqqa kiritish va ota-onalar bilan hamkorlik. Ushbu komponentlarning har biri o'zaro bog'liq bo'lib, yaxlit tizim sifatida ishlashi lozim.

Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotlar [5] dislaliyani bartaraf etishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish alohida ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatmoqda. O'yin orqali ta'lim bolaning motivatsiyasini oshiradi va korreksion ishning samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi. O'yin metodikasi ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda samarali natijalar beradi.

Tahlil natijalariga ko'ra, logopedik ta'sir metodikasining samaradorligi ko'p jihatdan logopedning kasbiy mahorati va individual yondashuviga bog'liq. Bu esa logopedlarning uzluksiz malaka oshirishi va zamonaviy metodikalarni o'zlashtirishi zarurligini ko'rsatadi. Shuningdek, ota-onalar bilan muntazam hamkorlik, ularni korreksion jarayonga jalb etish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Dislaliyani bartaraf etishda zamonaviy yondashuvlar ichida raqamli texnologiyalardan foydalanish alohida o'rin tutadi. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, maxsus ishlab chiqilgan kompyuter dasturlari va mobil ilovalar logopedik korreksiya jarayonini yanada samarali qilishi mumkin. Bu dasturlar bolalar uchun qiziqarli interaktiv mashg'ulotlarni taqdim etadi va ularning motivatsiyasini oshiradi [3].

Logopedik ta'sir metodikasining yana bir muhim jihati - diagnostik komponentning mavjudligi. Dastlabki va joriy diagnostika natijalariga ko'ra korreksion dasturga o'zgartirishlar kiritib borish muhim ahamiyatga ega. Bu jarayonda zamonaviy diagnostik metodikalardan foydalanish, jumladan video va audio yozuvlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Dislaliyani bartaraf etishda profilaktik ishlarning ahamiyati ham katta. Bu yo'nalishda maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyachilari va ota-onalar bilan olib boriladigan tushuntirish ishlari, seminarlar va amaliy treninglar muhim rol o'ynaydi. Profilaktik ishlar nutq buzilishlarini erta aniqlash va ularga o'z vaqtida choralar ko'rishga yordam beradi.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dislaliyani bartaraf etishda psixologik yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Bolaning o'z-o'ziga ishonchini oshirish, ijobiy munosabatni shakllantirish va motivatsiyani kuchaytirish korreksion ishning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu yo'nalishda art-terapiya elementlaridan foydalanish, jumladan, rasmlar chizish, plastilin bilan ishlash va musiqiy mashg'ulotlar samarali natija berishi aniqlangan.

Logopedik ta'sir metodikasining samaradorligini oshirishda guruhli va individual mashg'ulotlarning optimal nisbatini tanlash ham muhim. Guruhli mashg'ulotlar ijtimoiylashuv va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam bersa, individual mashg'ulotlar har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish imkonini beradi.

Shuningdek, logopedik ta'sir metodikasining zamonaviy tendensiyalaridan biri - integrativ yondashuv hisoblanadi. Bu yondashuv logopedik mashg'ulotlarni boshqa rivojlantiruvchi mashg'ulotlar bilan uyg'unlashtirish, masalan, sensor rivojlanish, mayda motorikani rivojlantirish va kognitiv rivojlanish mashg'ulotlari bilan birlashtirish orqali amalga oshiriladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, dislaliyani bartaraf etishda oilaviy muhitning roli katta ahamiyatga ega. Ota-onalarning faol ishtiroki, ularning logoped bilan hamkorligi va uyda mashqlarni muntazam bajarishi korreksion ishning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shu sababli, logopedik ta'sir metodikasi ota-onalar uchun maxsus tavsiyalar va ko'rsatmalarni ham o'z ichiga olishi lozim.

Zamonaviy logopedik ta'sir metodikasi nafaqat tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish, balki bolaning umumiy nutq madaniyatini shakllantirish, uning lug'at boyligini oshirish va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Bu esa korreksion ishning uzoq muddatli samaradorligini ta'minlaydi va bolaning keyingi ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli moslashishiga yordam beradi.

XULOSA

Dislaliyani bartaraf etishda logopedik ta'sir metodikasi kompleks xarakterga ega bo'lishi va individual yondashuvga asoslanishi lozim. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, zamonaviy metodikalar orasida artikulyatsion gimnastika, fonematik idrokni rivojlantirish va o'yin texnologiyalarini birlashtirgan kompleks yondashuv eng samarali hisoblanadi.

Kelajakda ushbu sohada yangi innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xususan, raqamli texnologiyalar va masofaviy ta'lim elementlaridan foydalanish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. World Health Organization. (2020). Speech and language disorders in children: A global perspective. WHO Press.
2. Филичева, Т.Б. (2019). Основы логопедии. Москва: Просвещение.
3. Филичева, Т.Б., Чиркина, Г.В. (2018). Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. Москва: Айрис-пресс.
4. Левина, Р.Е. (2017). Нарушения речи и письма у детей. Москва: АРКТИ.
5. Smith, J., & Johnson, M. (2021). Modern approaches in speech therapy. Journal of Speech Disorders, 15(2), 45-62.
6. Волкова, Л.С. (2019). Логопедия. Методическое наследие. Москва: ВЛАДОС.
7. Правдина, О.В. (2018). Логопедия. Москва: Просвещение.
8. Архипова, Е.Ф. (2020). Коррекционно-логопедическая работа по преодолению стертой дизартрии. Москва: АСТ.